

Recursos governatius. Doctrina de la Direcció General de Dret i Entitats Jurídiques III

Comentaris a les Resolucions de la Direcció General de Dret i Entitats Jurídiques de 31 de juliol 2006, de 7 de setembre 2006, de 18 de setembre 2006, de 9 d'octubre 2006, de 30 d'octubre 2006, de 31 d'octubre 2006 i de 24 de novembre 2006.

Joan Marsal Guillamet

Facultat de Dret
Universitat de Barcelona

Abstract

Comentaris a les Resolucions de la Direcció General de Dret i Entitats Jurídiques de 31 de juliol 2006, de 7 de setembre 2006, de 18 de setembre 2006, de 9 d'octubre 2006, de 30 d'octubre 2006, de 31 d'octubre 2006 i de 24 de novembre 2006.

Comments to Decisions of General Directorate of Law and Legal Institutions from July 31, 2006; September 7, 2006; September 18, 2006; October 9, 2006; October 30, 2006; October 31, 2006 and November 24, 2006.

Title: Decisions of the General Directorate of Law and Legal Institutions III

Keywords: Catalan Law, Property, Real State Transactions, Inheritance Law, Land Register

Sumari

- 14. Resolució de 31 de juliol 2006 (DOGC núm. 4748, de 26.10.2006)
 - 14.1. Introducció
 - 14.2. Els arguments del recurs
 - 14.3. La resolució de la DGDEJ
- 15. Resolució de 7 de setembre 2006 (DOGC núm. 4748, de 26.10.2006)
 - 15.1. Introducció
 - 15.2. La qualificació de les resolucions judicials pel Registrador
 - 15.3. La competència de la DGDEJ
 - 15.4. La incapacitat per succeir abintestat del cònjuge separat de fet (art. 334 CS)
- 16. Resolució de 18 de setembre 2006 (DOGC núm. 4748, de 26.10.2006)
 - 16.1. Introducció
 - 16.2 La competència de la DGDEJ
 - 16.3. La universalitat de la crida a favor del cònjuge
- 17. Resolució de 9 d'octubre 2006 (DOGC núm. 4758, de 10.11.2006)
 - 17.1. Introducció
 - 17.2. L'extensió de l'usdefruit vidual abintestat
 - 17.3. El conflicte d'interessos entre hereus menors d'edat i usufructuari
- 18. Resolució de 30 d'octubre 2006 (DOGC núm. 4773, d'1.12.2006)
 - 18.1. Introducció
 - 18.2. L'eficàcia del pacte capitular en previsió d'una ruptura matrimonial
- 19. Resolució de 31 d'octubre 2006 (DOGC núm. 4773, d'1.12.2006)
 - 19.1. Introducció
 - 19.2. La clàusula de substitució ordenada "per dret de representació"
- 20. Resolució de 24 de novembre 2006 (DOGC núm. 4776, de 7.12.2006)
 - 20.1. Introducció
 - 20.2. La cancel·lació dels censos no dividits constituïts abans de la Llei 6/1990

A. Taula de sentències citades

B. Bibliografia

14 Resolució de 31 de juliol 2006 (DOGC núm. 4748, de 26.10.2006). Cancel·lació de gravamen fideïcomissari

14.1. Introducció

En aquesta resolució la [Direcció General de Dret i Entitats Jurídiques](#) (en endavant DGDEJ) es pronuncia sobre la cancel·lació d'un gravamen fideïcomissari ordenat en un testament atorgat el 1880. El testador havia ordenat el fideïcomís per al cas que el cridat en primer lloc morís sense fills matrimonials, substituint-lo successivament pel germà del fiduciari, gravat amb la mateixa substitució, i per la germana, aquesta com a hereva lliure.

El registrador de la propietat va suspendre la cancel·lació pel defecte esmenable de no haver-se acreditat l'incompliment de les condicions a què estava subjecta la substitució fideïcomissària.

Tant el registrador de la propietat, en la nota de qualificació, com el recurrent invoquen diferents articles del [Codi de successions](#) (249 i 360). Per això, la DGDEJ se centra en el primer fonament de dret en determinar quin és el dret aplicable a una successió oberta el 1880: l'establert en el capítol 40 de les Corts de Barcelona de 1559. Atesa la manca de dret municipal,

“el dret aleshores vigent venia representat per la Llei 38 del Digest De legatis et fideicommissis i pel capítol 1 de la Novel·la 41 que permetien l'hereu gravat de restitució extraure dels béns hereditaris la llegítima i vendre també els que fossin suficients per pagar els deutes del testador, els dots i les donacions propter nuptias; regla que ha trobat el seu fidel reflex en el vigent article 218 apartat 1r del [Codi de successions](#)” (FD Primer 1.2).

14.2. Els arguments del recurs

Els arguments continguts en el recurs van dirigits, d'una banda, a negar la subsistència del fideïcomís i, de l'altra, a negar que la finca encara formés part dels béns fideïcomesos.

Pel que fa al primer, qui sol·licita la cancel·lació del gravamen fideïcomissari no aporta cap prova relativa a l'extinció d'aquest. Tant si el fideïcomís es va frustrar per incompliment de la condició per al qual estava ordenat (morir amb fills matrimonials), com per premoriència dels fideïcomissaris cridats, cal acreditar aquestes circumstàncies, preferentment mitjançant certificat del Registre Civil. Certament, no és una prova fàcil, atesa l'atomitzada organització d'aquest Registre a Espanya. En qualsevol cas, a diferència d'un títol vitalici, com és l'usdefruit, de poc serveix fer referència a l'edat que tindria la fideïcomissària cridada en darrer lloc en el moment en què se sol·licita la cancel·lació (en aquest cas, 126 anys), perquè el rellevant és si va premorir o sobreviure al fiduciari gravat de restitució. I aquesta dada s'obté confrontant els certificats de defunció d'ambdós. El fet que l'adquisició de la fideïcomissària no aparegui publicada en el Registre de la propietat no indica l'extinció del fideïcomís, perquè es pot haver interromput el tracte successiu.

Pel que fa al segon argument, aquest s'obté del mateix Registre de la propietat: la finca fou alienada judicialment en execució de sentència dictada en judici de reclamació de llegítima instat per la germana del fiduciari contra aquest:

“En fi, sosté que l'adquirent va fer seva la finca lliure de la càrrega fideïcomissària, perquè no era jurídicament viable la transmissió, i la conseqüent inscripció registral, mantenint la condició resolutòria de substitució. Conclou, doncs, que almenys pel que fa a la finca en qüestió, s'ha produït la causa prevista a l'article 249.4 del [Codi de successions](#)” (§ III final).

14.3. La resolució de la DGDEJ

La DGDEJ entén que el gravamen fideïcomissari es va extingir quan la finca es va vendre judicialment per finançar el pagament de la llegítima individual de la filla del testador (la fideïcomissària cridada en darrer lloc):

“Com ja s'ha posat de manifest en el fonament de dret anterior, tan el dret històric català anterior a la Compilació, aplicable per raó de temporalitat al supòsit aquí plantejat, com la pròpia Compilació (art. 187) o el [Codi de successions](#) (art. 218. 1r) han admès de sempre que per pagar les llegítimes es puguin alienar com a lliures del fideïcomís béns de l'herència llegat fideïcomesos. Així que havent-se hagut de vendre judicialment la finca per fer pagament de la llegítima, el tercer va adquirir l'immoble lliure del gravamen fideïcomissari. Ha d'operar, per tant, la cancel·lació automàtica prevista avui a l'article 82.2 de la Llei hipotecària, que coincideix amb el que expressament estipula, pel dret vigent, l'article 219, 3a, en relació amb el 218 1r, del [Codi de successions](#), ja que disposa que en la inscripció dels actes d'alienació per satisfer la llegítima hom cancel·la d'ofici l'expressió registral del gravamen fideïcomissari.” (FD 2.3).

Val a dir que la solució que en el [Codi de successions](#) és clara, no ho era tant en el moment en què es produir la venda judicial (1893). Actualment, la cancel·lació d'ofici de l'expressió registral del gravamen fideïcomissari no xoca amb el dret dels fideïcomissaris, perquè se'ls haurà notificat l'alienació com a lliures dels béns fideïcomesos (art. 219.2a [CS](#)). Aquest procediment fou introduït per la Compilació amb la voluntat d'acabar les inseguretats generades per les diferents posicions de la DGRN (que entenia que el fiduciari podia actuar tot sol) i del TS (que exigia la intervenció dels fideïcomissaris) (Vegeu PUIG FERRIOL, ROCA TRIAS 1979 III/1, p. 593). El fet que en el cas objecte de comentari l'alienació judicial de la finca no anés acompanyada de la cancel·lació del gravamen fideïcomissari pot ser un indicatiu que el fideïcomissari cridat en primer lloc no va intervenir en el plet de reclamació de llegítima entre els seus germans.

15. Resolució de 7 de setembre 2006 ([DOGC núm. 4748, de 26.10.2006](#)). Qualificació de resolucions judicials

15.1. Introducció

La nota de qualificació que suscita aquest recurs denega la inscripció d'una escriptura de manifestació i acceptació d'herència basada en una interlocutòria de declaració d'hereva abintestat. El causant havia atorgat capitulacions matrimonials les dues vegades que havia

contret matrimoni. En ambdós casos, els atorgants s'atribuïen recíprocament l'usdefruit universal i heretaven preventivament al fill de més edat que els sobrevisqués. El causant va morir sense descendència i sense haver atorgat testament el març de 2000, i el seu segon cònjuge l'octubre de 2004. El procediment de declaració d'hereus abintestat, iniciat el 2003, finalitza el 2005 amb una interlocutòria en què es declara hereva una neboda del causant.

La qualificació del registrador es fonamenta en el caràcter inexacte de la interlocutòria, perquè el cònjuge del causant el va sobreviure més de quatre anys. Per aquesta raó, el registrador de la propietat considera que s'hauria hagut de declarar hereu el cònjuge vidu, tot aplicant l'art. 333 en comptes del 338 [CS](#).

15.2. La qualificació de les resolucions judicials pel Registrador

La DGDEJ analitza l'abast de la qualificació del registrador quan recau sobre un document judicial. S'invoca i reproduïx l'art. 18 [LH](#), tot i que es podria haver adduït també el 100 [RH](#), específic d'aquesta matèria:

“La calificación por los Registradores de los documentos expedidos por la autoridad judicial se limitará a la competencia del Juzgado o Tribunal, a la congruencia del mandato con el procedimiento o juicio en que se hubiere dictado, a las formalidades extrínsecas del documento presentado y a los obstáculos que surjan del Registro”.

La qualificació del registrador només pot recaure sobre aquests quatre elements: competència de l'òrgan judicial, congruència entre manament i procediment que l'ha suscitat, formalitats extrínseques del document i obstacles derivats del Registre. A tall d'exemple, a la [RDGDEJ 22.3.2006](#) (vegeu el comentari a [MARSAL, 2007](#), p. 15) es va confirmar la qualificació negativa feta per la registradora de la propietat sobre un manament judicial per obstacles derivats del registre: l'obligació de formar un lot de béns per pagar la quarta trebel·liànica no té caràcter real; el dret de retenció que es manava inscriure no s'havia constituït de conformitat amb la llei.

Tal i com assenyala la DGDEJ, el caràcter taxat de l'objecte de la qualificació impedeix al registrador pronunciar-se sobre el fons del document judicial, matèria reservada als òrgans jurisdiccionals (FD Segon).

Tanmateix, els obstacles amb què es troba el registrador de la propietat no ens impedeixen comentar la interlocutòria, malgrat que la RDGDEJ en proporcionï molt poca informació. Com és sabut, existeixen dos procediments per a la declaració d'hereus abintestat: el notarial, quan el que es persegueix és declarar hereus abintestats els descendents, els ascendents o el cònjuge del causant (art. 979 [LEC 1881](#); art. 209 bis [RNot](#) –en la redacció originària, introduïda per l'art. 2 RD 1368/1992, de 13 de novembre, avui modificada per l'art. 1123 RD 45/2007, de 19 de gener), i el judicial, per a la resta de casos (art. 980 [LEC 1881](#)). A la RDGDEJ no s'explicita qui va promoure el procediment el 2003, però resulta evident que devia ser la neboda, atès que el cònjuge vidu només pot ser declarat hereu abintestat mitjançant una acta de notorietat.

Resulta evident que entre la documentació relativa al testador que es va haver d'aportar al jutjat hi hauria més d'un document en què constés el segon matrimoni del causant (a més dels certificats del Registre civil, en el del Registre d'actes d'última voluntat hi apareixeria l'heretament preventiu ordenat en capitulacions matrimoniales). En constatar que el segon matrimoni del causant no estava dissolt per divorci, ni separat judicialment, el jutge hauria hagut de dictar una interlocutòria denegant la declaració. En qualsevol cas, un procediment de jurisdicció voluntària no és l'adient per declarar, *inaudita parte*, la incapacitat per succeir del cònjuge vidu separat de fet. Perquè dels arguments formulats per la recurrent no resulta que el cònjuge vidu (i/o els seus hereus, a partir de l'1 d'octubre de 2004) manifestés la conformitat amb la incapacitat per succeir el cònjuge premort.

Tanmateix, la qualificació del registrador només pot raure en l'adequació de la interlocutòria al procediment que l'ha suscitat. La RDGDEJ entén que en el cas existeix plenament (FD Segon.3 final), malgrat que el procediment no sigui l'adient. Tal i com s'assenyala en l'informe del notari que va autoritzar l'escriptura subjecta a qualificació, la via procedimental seria la nul·litat d'actuacions judicials instada pels hereus del cònjuge supèrste.

15.3. La competència de la DGDEJ

En el FD Primer, la DGDEJ fa una breu anàlisi de la seva competència per conèixer del recurs, tot i que del text de la resolució no sembla que ni el registrador ni la recurrent en tinguin cap dubte. La DGDEJ tampoc, perquè tant a la nota de qualificació com en el recurs governatiu s'invoca el Codi de Successions:

“Atès el que disposa la [Llei 4/2005, de 8 d'abril](#), és plenament competent aquesta Direcció General, atenent el fet que la qüestió de fons resta directament referida a l'aplicació del dret civil català, en concret, el [codi de successions](#) per causa de mort en el dret civil de Catalunya, Llei 40/1991, de 30 de desembre.” (FD Primer.2)

Nogensmenys, com s'ha vist, la DGDEJ no s'arriba a pronunciar sobre la correcta o incorrecta aplicació de l'art. 334 [CS](#), perquè la qualificació del registrador no podia entrar en el contingut de la interlocutòria. En aquest cas es produeix la paradoxa que s'invoca la competència per conèixer del fons però la resolució no arriba a entrar en el fons.

15.4. La incapacitat per succeir abintestat del cònjuge separat de fet (art. 334 CS)

L'art. 334 [CS](#) exclou de la successió intestada del causant el cònjuge separat judicialment per sentència ferma o de fet amb trencament de la unitat familiar per consentiment mutu expressat formalment o per alguna de les causes que permeten la separació judicial o el divorci. Fins ara, la interpretació d'aquest article ha suscitat dues sentències del TSJC. A la primera, STSJC 15.3.2004, (MP: Ponç Feliu i Llansà) es tractava d'una parella que en morir el causant tenia pendent una demanda de separació. El TSJC va establir que, en aplicació de l'art. 335 [CS](#), la mort d'una de les parts en el procediment de nul·litat matrimonial, separació o divorci no provocava l'extinció

d'aquest, sinó que es produïa la successió processal a favor dels qui serien hereus en el cas que faltés el cònjuge, als únics efectes de determinar si té aplicació l'art. 334.1r CS.

A la STSJC 1.4.2004 (MP: Núria Bassols i Muntada), els cònjuges havien deixat de conviure durant un mes, a conseqüència d'una denúncia per violència domèstica contra el marit, que acabaria suïcidant-se. Els TSJC s'ha pronunciat sobre la separació de fet que provoca la incapacitat per succeir del cònjuge, establint que s'ha d'interpretar de manera restrictiva:

“Coincideix aquesta Sala en l'afirmació que en tractar-se la privació del dret a heretar del consort supervivent que es troba separat de fet amb trencament de la unitat familiar amb la concurrència d'una de les causes de separació o divorci, d'una excepció del dret a succeir abintestat, ha de ser interpretada de forma restrictiva. Aquesta conclusió comporta: 1. Que, unida a la vigència del principi *favor matrimonii*, condueix a valorar amb rigor si concorre una causa de separació o divorci. 2. Que per la mateixa ratio s'ha d'exigir una prova plena i irrefutable de l'existència d'una separació de fet, d'una certa durada temporal, amb l'existència inequívoca d'un ànim de permanència en aquest estat.” (FD Tercer.4)

En el cas concret, el TSJC va entendre que no hi havia una veritable separació de fet amb caràcter definitiu.

Del contingut del recurs governatiu es poden extreure els arguments amb què a la interlocutòria es fonamenta la incapacitat de succeir del cònjuge separat de fet des de 1952:

“Que el caràcter exprés de la declaració no es podria donar, atès que en el moment de produir-se el trencament, any 1952, no estava permesa la separació, cosa que no impediria aplicar el principi d'igualtat reconegut a l'article 14 de la Constitució”.

La referència a un trencament anterior a la llei de divorci i la invocació del principi constitucional d'igualtat donen a entendre que el jutge de primera instància podria haver traslladat al cas la doctrina formulada pel TC a la sentència 15.11.1990 (RTC 1990\184, MP: Jesús Leguina Villa), que va declarar que els art. 160 [Llei general de la seguretat social](#) i la Disposició addicional Desena. 2^a [Llei 30/1981, de 24 d'octubre](#) no infringien el principi d'igualtat malgrat reconèixer pensió de viduïtat únicament als convivents que no podien casar-se per impediment de vincle si un d'ells havia mort abans de l'entrada en vigor de la [Llei 30/1981](#). Sembla que la interlocutòria admet que el caràcter formal de l'expressió del consentiment mutu només es pot exigir a partir de l'entrada en vigor de la Llei 9/1987, de 25 de maig, de successió intestada (LSI, art. 14.b).

L'argument seria incontestable si la mort del causant s'hagués produït abans de l'entrada en vigor de la LSI, però entre juny de 1987 i març de 2000 els cònjuges separats varen tenir més de 12 anys per documentar el consentiment mutu al trencament de la convivència. Hauria estat més fàcil fonamentar l'aplicació de l'art. 344.2a CS en l'art. 86.4a CCesp: cessació de la convivència superior als cinc anys.

16. Resolució de 18 de setembre 2006 (DOGC núm. 4748, de 26.10.2006). Dret aplicable a la successió d'un estranger resident a Catalunya. Competència de la DGDEJ

16.1. Introducció

En aquesta RDGDEJ es resol un recurs governatiu contra la qualificació negativa d'una registradora de la propietat que va denegar la inscripció d'unes escriptures d'acceptació i manifestació de l'herència d'un causant belga, que tenia la seva residència habitual a Torredembarra. El causant havia atorgat testament a Bèlgica. La registradora considerava que llei aplicable a la successió era la personal del causant, el Dret belga. En canvi, el notari que va autoritzar les escriptures entenia que el Dret aplicable era el català.

Aquesta resolució ha estat brillantment comentada en aquesta revista per Albert FONT I SEGURA (2007). Les línies que segueixen només volen afegir alguns detalls al treball del Dr. FONT I SEGURA.

16.2. La competència de la DGDEJ

La registradora de la propietat posa en dubte la competència de la DGDEJ per conèixer del recurs, atès que no s'hi discuteix la infracció de normes de Dret català, sinó com s'han d'aplicar les normes de reenviament.

No és un qüestió nova, sinó que es reitera periòdicament. Fins ara, dos recursos governatius han estat resolts alhora per la DGRN i per la DGDEJ, en un cas de la mateixa manera (RDGDEJ 7.7.2006 i RDGRN 25.8.2006), en un altre no (RDGDEJ 22.3.2006 i RDGRN 16.5.2006). En canvi, en d'altres només ha intervingut la DGDEJ amb l'argument que qui és competent per conèixer el fons de l'assumpte també ho és per conèixer la forma -R 7.9.2006-. Aquesta vegada, la DGDEJ també basa la seva competència en arguments semblants: el control de l'aplicació correcta de les normes de conflicte és bàsic per garantir l'aplicació del dret català. Però aquest argument és massa genèric, perquè portaria a conèixer del dret aplicable a qualsevol successió, a qualsevol relació familiar, a qualsevol dret real, perquè són matèries regulades pel Dret català.

A diferència del poder judicial, on sempre hi ha un òrgan superior que destria qui té la competència funcional, no existeix quelcom semblant entre administracions, si deixem de banda els conflictes positius i negatius de competències davant del Tribunal Constitucional. Coincidim amb GARCÍA GARCÍA i PARDO NÚÑEZ (2007, p. 302) que l'únic sistema mitjançant el qual es pot arribar a eliminar incerteses es que les administracions estatal i autonòmica apliquin el principi de cooperació en el desenvolupament de les respectives competències. Una mostra d'aquesta cooperació es pot veure a l'[Avantprojecte de llei](#) de recursos contra la qualificació negativa dels títols o les clàusules concretes en matèria de Dret civil català que s'hagin d'inscriure en un registre de la propietat, mercantil o de béns mobles de Catalunya. A l'art. 3 es preveu que quan algú recorri a la DGRN i el registrador entengui que la competent per raó de la matèria és la

DGDEJ, aquesta ho notifiqui al Ministeri de Justícia; també s'hi preveu que la DGDEJ resolgui en el termini d'un mes sobre la seva competència i que remeti al Ministeri de Justícia els expedients per als que s'hagi declarat incompetent.

16.3. La universalitat de la crida a favor del cònjuge

L'opció de la DGDEJ pel doble reenviament comporta que una successió que es regeix pel Dret català estigui ordenada en un testament atorgat de conformitat amb el Dret belga. Com és sabut, el Dret català exigeix com a requisit de validesa del testament una formalitat interna com és la institució d'hereu (art. 136 CS) o el nomenament de marmessor universal (art. 315.2 CS). La peculiaritat del Dret belga, com el francès, és que s'utilitza el mot "héritier", que sona com hereu, per designar els legitimaris, i "légataire universel", que sona a legatari universal, per designar el que nosaltres coneixem com a hereu

17. Resolució de 9 d'octubre de 2006 (DOGC núm. 4758, de 10.11.2006). Usdefruit universal i intangibilitat qualitativa de la llegítima individual. Conflicte d'interessos entre usufructuari universal i hereu menor d'edat

17.1. Introducció

En aquesta resolució la DGDEJ es pronuncia sobre dos problemes que planteja la crida coetània a la successió intestada de dos ordres de successors abintestat, els fills com a hereus i el cònjuge vidu com a usufructuari universal (art. 330, 331 CS). El primer consisteix a determinar l'abast de l'usdefruit, en concret, si la no extensió a les llegítimes prevista a l'art. 331.2 CS es refereix a la intangibilitat quantitativa i qualitativa de les llegítimes, o bé només a la quantitativa. El segon és centra en determinar si existeix un conflicte d'interessos entre els fills menors d'edat, cridats a l'herència, i el seu progenitor i representant legal, cridat a l'usdefruit. Val a dir que no es tracta d'una qüestions noves, perquè el President del TSJC s'hi havia pronunciat en els Actes resolutoris de 3.1.1995, 4.1.1999, 6.9.2002, 17.1.2003 i 23.10.2003. En el de 16.12.2002, l'usdefruit universal s'havia ordenat en testament.

La nota de qualificació del registrador va denegar la inscripció a una escriptura de manifestació d'herència en què els hereus menors d'edat, representats per la seva mare, s'adjudicaven per meitats la nua propietat de tota l'herència, i el cònjuge vidu l'usdefruit universal. Per al registrador, no es respecta la intangibilitat qualitativa de la llegítima i l'actuació de la representant legal dels menors està viciada per autocontractació amb conflicte d'interessos. En el seu recurs, el notari argumenta que la intangibilitat de la llegítima dels hereus a què es refereix l'art. 331 és només quantitativa i que no existeix el dit conflicte d'interessos.

17.2. L'extensió de l'usdefruit vidual abintestat

Dels 5 Actes resolutoris del President del TSJC esmentats en el paràgraf anterior, només en el de 3.1.1995 no hi ha un pronunciament sobre l'abast de l'usdefruit, perquè en l'escriptura de manifestació d'herència s'havia adjudicat al cònjuge vidu l'usdefruit de tres quartes parts de l'herència. En els altres quatre, s'ha interpretat que l'article 331 es refereix exclusivament a la intangibilitat quantitativa de les llegendes:

...”para [la generalidad de la doctrina catalana] el precepto persigue mantener la universalidad del usufructo en la medida que lo permita la intangibilidad cuantitativa de las legítimas, lo que sucederá siempre que el caudal relicto baste para satisfacerlas. Dicho con otras palabras, el límite objetivo a la extensión del usufructo del consorte viudo que concurre con legitimarios no es otro que el perjuicio cuantitativo de las legítimas, el cual no existirá cuando el o los legitimarios hayan recibido o reciban, aunque sea con el gravamen que significa el usufructo, lo que por aquél título les corresponda” (ATJJC 4.1.1999, FD Segon.5).

Val a dir que l'argumentació està consolidada a nivell de recursos governatius però és fal·laç, perquè limita l'àmbit de la salvaguarda dels drets del legitimaris en l'art. 331.2 i 304.2 **CS** als supòsits en què el valor del *donatum* superi amb escreix el del *relictum*. Quan el valor del *donatum* és escàs, l'usdefruit no afectarà el *quantum* legitimari, perquè tal i com afirma el notari Miquel TARRAGONA I COROMINA en el recurs que suscita aquesta resolució de la DGDEJ,

...”l'usdefruit universal català no pot arribar a valer el 75% del cabdal hereditari. No pot haver-hi cap dubte que el valor de la nua propietat és sempre superior al 25% del valor dels béns i, per tant, la llegítima dels fills queda garantida i coberta, ...” (III.4t).

La DGDEJ fa seva la interpretació de l'art. 331.2 **CS** formulada en els referits Actes resolutoris (FD Segon 2.2), tot i que també n'afegeix un altre: entén implícita la cautela Socini:

“Tot i això, el mateix precepte [art. 360 **CS**] estableix la validesa de l'anomenada cautela Socini, que permet atribuir al legitimari un import superior al que per llegítima li correspon, gravat amb usdefruit, i el faculta per a optar entre acceptar les limitacions o fer seva solament la llegítima, lliure d'aquestes càrregues o limitacions. La cautela és tan freqüent que sovint s'entén implícita quan l'usufructuari universal és el vidu, fins al punt que l'article 442-4.2 del [Projecte de llei del Llibre quart, relatiu a les successions, que el Govern de la Generalitat va presentar al Parlament el passat mes de juny \(BOPC, núm. 353, de 15 de juny\)](#) i que ha decaigut per la convocatòria d'eleccions al Parlament de Catalunya per al proper 1 de novembre, ja va optar pel criteri de permetre l'extensió d'aquest usdefruit a les llegendes, en el cas de la successió intestada.”

ESPIAU ESPIAU (2007, 792-793) entén que amb els actes resolutoris del President del TSJC i aquesta resolució de la DGDEJ queda tancada la qüestió de l'abast de l'usdefruit vidual abintestat a l'art. 331 **CS**. Cal recordar, però, que ni els actes resolutoris del President del TSJC ni les resolucions de la DGDEJ són jurisprudència, i que no existeix cap sentència del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya que s'hagi pronunciat sobre la interpretació de l'art 331 **CS**.

VAQUER ALOY (2005, p. 5 i seg.; 2006, per totum) ha aportat fonamentats arguments favorables a l'admissió d'una cautela compensatòria tàcita de la llegítima en els casos en què el testador grava amb un usdefruit una atribució a un legitimari amb un valor superior al que li correspon com a llegítima individual. També addueix sentències que s'han pronunciat en aquest sentit [SAP Lleida 25.2.2003 MP: Antoni Vaquer Aloy); SAP Barcelona Sec. 16a 14.9.2004 (MP: Enrique Alavedra Farrando)]. Coincidim amb VAQUER ALOY amb que el caràcter exprés de la cautela Socini exigida en l'art. 360.2 es pot entendre referit a la voluntat i no a l'exteriorització d'aquesta, de manera que de la interpretació en resulti la voluntat clara d'ordenar-la per part del testador (art. 110 CS).

Tanmateix, no gosariem entendre-la implícita en l'atribució legal de l'usdefruit en el [Codi de successions](#) excessiu. Els arguments es troben en el Projecte de Llei esmentat per la DGDEJ i en el [Projecte de Llei pel qual s'aprova el llibre quart del Codi civil de Catalunya, relatiu a les successions, que es tramita en aquesta nova legislatura \(BOPC núm. 33, de 19.2.2007\)](#), que en aquesta matèria coincideixen. A l'article 450-10.2, la cautela Socini ha deixat de ser una manifestació del testador, sinó que la llei la pressuposa en tota atribució imputable a llegítima. Pel que fa a la successió intestada, el cònjuge del causant (o el convivent que reuneixi algun dels requisits previstos a l'art. 442-6) que concorre amb fills o descendents d'aquest té dret a una quarta part de l'herència en propietat (art. 442-2), tot i que el cònjuge pot imposar als fills i descendents comuns l'usdefruit universal de l'herència que abastaria tots els béns que adquirissin de l'herència, àdhuc les llegítimes individuals (art. 442-4.1, 2 i 4). En canvi, si els fills i descendents no fossin comuns cal pactar amb tots ells l'usdefruit, el qual no s'estendria a les llegítimes individuals (art. 442-4.1, 2 i 4).

La regulació de l'usdefruit vidual abintestat en els projectes 2006 i 2007 és quelcom més que un aclariment de l'art. 331 CS; és una nova regulació, per la qual cosa no sembla que es pugui interpretar el dret vigent a partir del projectat, tal i com es va fer en aquest país durant els cinc anys que va durar la tramitació del projecte de compilació de 1955.

17.3. El conflicte d'interessos entre hereus menors d'edat i usufructuari

Per determinar l'existència o no d'un conflicte d'interessos entre els hereus menors i el seu representant legal, usufructuari universal, en els Actes resolutoris del President del TSJC s'havia distingit segons que s'hagués atribuït a l'usufructuari tres quartes parts de l'herència o la integritat d'aquesta. En el primer cas, no va apreciar conflicte d'interessos (ATSJC 3.1.1995); en el segon, sí, per la qual cosa confirmava la nota qualificadora del registrador (ATSJC 4.1.1999, 16.12.2002 i 17.1.2003).

Tanmateix, com assenyala GARRIDO MELERO (2005, p. 152) i fa seu la DGDEJ (FD Tercer.3 final) en l'Acte resolutori de 17.1.2003 s'estableix que l'atribució al cònjuge vidu de l'usdefruit de tota l'herència no significa necessàriament l'existència d'un conflicte d'interessos amb els hereus menors d'edat. No n'hi haurà si a l'escriptura de manifestació i adjudicació d'herència es reflecteix de manera clara la subsistència dels drets dels legitimaris.

Però GARRIDO MELERO (2005, p. 160) va més enllà que l'Acte resolutori, perquè entén que només existeix conflicte d'interessos si el progenitor fa alguna manifestació relativa al pagament o l'extinció de la llegítima dels fills en nom dels quals actua com a representant legal. En la resta de casos, tant si fa una reserva dels drets dels legitimaris com si no els esmenta, no hi ha un conflicte d'interessos que faci necessari el nomenament d'un defensor judicial, atès que

“se limita a dar aplicación a lo dispuesto en los artículos 330 y 331 del vigente [Código de Sucesiones](#), sin perjuicio, como el propio texto legal nos indica, de los propios derechos legitimarios.”

Creiem que el President del TSJC va considerar l'existència del conflicte d'interessos entre fills menors d'edat i usufructuari perquè es deixa en mans del segon, representant legal dels hereus menors, decidir si els fruits, rendiments i utilitats de com a mínim el 25% de l'herència (pot ser més, en funció de la quantia i els destinataris del donatum) ingressen en el patrimoni dels menors d'edat o en el propi. En el dret actualment vigent, resulta molt difícil una actuació de l'usufructuari que no repercuteixi en la llegítima dels hereus. Si el representant legal dels menors no accepta l'herència en nom d'aquests, els perjudica perquè quan aquests arribin a la majoritat hauran de pagar el recàrrec de l'impost de successions; si accepta l'herència en nom dels hereus menors, pren per ells la decisió d'imputar al pagament de la llegítima la nua propietat de tota l'herència per comptes de béns lliures. Els creditors de l'usufructuari acceptaran de bon grat aquest inexistent conflicte d'interessos, que beneficia especialment l'interès llur.

La DGDEJ assumeix els arguments de GARRIDO MELERO, que també defensa ESPIAU ESPIAU (2007, p. 799 i seg.), als que afegeix que la solució coincideix amb les propostes legislatives més recents, al l'usió referida a l'art. 442-4.3 dels projectes 2006 i 2007:

“3. Si el vidu concorre només amb hereus menors d'edat, dels quals és representant legal, pot exercir la seva representació per l'acceptació de l'herència, sense que calgui la intervenció d'un defensor judicial, i adjudicar-se l'usdefruit universal.”

Però val a dir que en la regulació projectada el conflicte d'interessos no existeix mai, perquè és la llei (art. 442-4.2) la que estableix expressament que quan els hereus són fills comuns l'usdefruit del cònjuge s'estén a tota l'herència. I si els fills no són comuns, l'usufructuari no serà llur representant legal.

18. Resolució de 30 d'octubre de 2006 ([DOGC núm. 4773, de 1.12.2006](#)). Capítols d'enderroc. Publicació dels capítols en el Registre de la Propietat

18.1. Introducció

Aquesta resolució té l'origen en la presentació en un Registre de la propietat d'una escriptura de capítols matrimonials, dels que es qualifiquen com “capítols d'enderroc”, perquè no van dirigits a regular el règim econòmic del matrimoni sinó a donar una sortida a una situació de crisi matrimonial (LÓPEZ BURNIOL, 2000, p. 160). Es tracta d'uns capítols atorgats 10 anys després de

contreure matrimoni amb dues clàusules: una en què es declara que el règim econòmic matrimonial és el legal de separació de béns; l'altra en què els cònjuges arriben a acords per al cas que arribessin a separar-se.

“SEGON.- En el cas d’una hipotètica separació del matrimoni, convenen que: 1.- La casa de l’Avinguda Castellà La Manxa, número 18, d’aquesta ciutat, que constitueix el domicili conjugal, quedarà propietat dels dos consorts, a parts iguals. Aquesta atribució de la meitat indivisa a la senyora V es fa com a compensació econòmica per les seves aportacions i als efectes de regular l’article 41 del Codi de família. 2.- Els temes d’atribució de domicili, guarda i custòdia dels fills, pensions alimentàries, etc. es pactarien en funció de l’edat i necessitat dels menors, aplicant sempre el principi bonum filii.”

La registradora de la propietat va denegar la inscripció dels capítols per entendre que no existia cap transmissió de present subjecta a condició. Subsidiàriament, també observava defectes en la descripció de la finca i que qualsevol acord sobre l’habitatge conjugal en cas de ruptura matrimonial necessita l’aprovació judicial.

La representació lletrada de la recurrent va fonamentar el recurs en la validesa dels acords en previsió d’una ruptura matrimonial (art. 11 i 15 CF), qüestió no posada en dubte per la registradora, que els capítols matrimonials poden accedir al Registre de la Propietat (art. 17 LH, 75 RH), que el pacte capitular constituïa una transmissió de present subjecta a condició suspensiva que ha d’accedir al Registre de la Propietat, que la finca estava suficientment descrita i va negar que la transmissió d’una quota indivisa del domicili conjugal necessités l’aprovació judicial.

18.2. L’eficàcia del pacte capitular en previsió d’una ruptura matrimonial

L’art. 17 CF estableix que els capítols matrimonials no són oposables a terceres persones si no es fan constar en la inscripció del matrimoni en el Registre civil i, si és el cas, en els altres registres públics. Ara bé, en el Registre civil només es fa constar el règim econòmic pactat pels cònjuges i les successives modificacions (LÓPEZ BURNIOL 2000, p. 165), per la qual cosa en el nostre cas només podria accedir-hi la primera clàusula.

Els pactes en previsió de la ruptura matrimonial no es publiquen en el Registre civil [RDGRN 19.6.2003 (RJ 2003\6172), citada per la DGDEJ, FD Primer 1.4] i en el Registre de la Propietat només quan comporten un canvi de titularitat en la titularitat d’algun dret inscrit. En els capítols objecte d’examen, la DGDEJ considera que l’estipulació només té eficàcia obligacional: el marit s’obliga a adjudicar en pagament de la compensació econòmica de l’art. 41 CF la meitat del domicili conjugal a la seva esposa, en el cas de separació judicial:

“Perquè es pogués dir que hi ha un negoci jurídic sub conditione de naturalesa dispositiva hauria de ser possible que, si no s’hagués interferit la condició, es produïssin els efectes jurídics d’un negoci pur. I aquí això no és possible, perquè -com dèiem- l’atribució ve causalitzada com a previsió del pagament de la compensació de l’article 41 del Codi de família, que, no ho oblidem, sempre neix amb la crisi. La condició suspensiva s’ha d’inserir necessàriament en un acte inscripció i s’ha de registrar juntament amb aquest: en la clàusula objecte de qualificació no tenim un acte immediatament inscripció, doncs el títol atributiu és la compensació econòmica prevista a l’article 41 del Codi de família i aquesta no neix,

d'acord amb el dret vigent, sinó amb la separació judicial, el divorci o la nul·litat del matrimoni." (FD Primer 1.6).

Això no significa que els capítols d'enderroc no puguin accedir mai al Registre de la Propietat. La mateixa DGDEJ en dóna algun exemple (retribució de present del treball realitzat fins ara per a la casa o en l'activitat professional de l'altre cònjuge sense remuneració suficient; atribució gratuïta de present que s'imputarà al pagament de la compensació econòmica en cas que es produeixi la ruptura matrimonial). Els capítols d'enderroc són un instrument útil per preconstituir pactes d'un eventual conveni regulador (LÓPEZ BURNIOL 2000, p. 159; EGEA FERNÁNDEZ, 2003, p. 4572), però difícilment atribuiran a un dels consorts una prioritat registral en el moment de la crisi matrimonial.

19. Resolució de 31 d'octubre 2006 (DOGC núm. 4773, de 1.12.2006). Substitució fideïcomissària i substitució vulgar

19.1. Introducció

La intervenció de la DGDEJ és conseqüència de la diferent interpretació que fan notari i registradora de la propietat de l'adjectiu possessiu "seus" i de "dret de representació" a la següent clàusula testamentària:

"[...] Segona. Institueix i nomena hereus universals per iguals quartes parts el seu espòs AAL i els tres fills de la testadora AMMB, MMB i FMB. Els substitueix de la següent manera: a) el seu espòs AAL, pels tres fills de la testadora. b) les filles de la testadora, AM i MMB, per la seva respectiva descendència, per l'ordre legal de succeir. c) el fill de la testadora FMB, el substitueix vulgar i fideïcomissàriament per les seves germanes AM i MMB, per parts iguals i amb dret de representació en favor dels seus descendents per l'ordre legal de succeir, per als qui conservarà els béns que hereti del testador.

Per al notari, els "seus descendents" són els de les germanes del substituït vulgarment i fideïcomissària i amb l'expressió "amb dret de representació" ha ordenat una substitució vulgar en fideïcomís (art. 193.2 CS), i amb aquest pressupòsit redacta l'escriptura de manifestació d'herència i pagament de llegendes individuals: la premoriència de FMB fa que desplegui la seva eficàcia la substitució vulgar expressa (amb la conseqüent frustració de la substitució fideïcomissària i de la vulgar en fideïcomís).

Per a la registradora els "seus descendents" són els del substituït vulgarment i fideïcomissària. A la nota de qualificació s'afirma que el fideïcomís de les germanes no es purificarà fins que els tres fills de MB (un d'ells menor d'edat, 17 anys) el consentin. A quina substitució fideïcomissària a la que estiguin cridats com a darrers fideïcomissaris els fills del fiduciari pot referir-se la registradora? Atès que la fideïcomissària expressa es frustra en produir efectes la substitució vulgar expressa, només es podria trobar un fideïcomís en virtut del que disposa l'art. 170 CS: el substituït vulgar succeeix el causant amb les mateixes càrregues imposades al substituït. Si MB estava gravat per un fideïcomís de residu de eo quod supererit (així resulta d'una altra clàusula del testament que no reproduïm), també ho estarien les seves germanes, sempre i quan hi

haguessin fideïcomissaris. Però per haver-n'hi caldria entendre que els fills cridats com a substituïts vulgars en fideïcomís també ho estan com a fideïcomissaris, i aquest no és el cas.

19.2. La clàusula de substitució ordenada “per dret de representació”

En els FD Primer i Segon, la DGDEJ demostra per activa i per passiva quina era la voluntat de la testadora. Per a la DGDEJ la clàusula testamentària és clara: la testadora no volia substituir de la mateixa manera el seu fill que les dues filles: a n'elles les va substituir vulgarment per llur respectiva descendència; a n'ell, vulgarment i amb un fideïcomís de residu a favor de les seves germanes i llur descendència. A més a més, la testadora només nomena administrador per als béns que el fill rebí en el cabdal hereditari i escull les seves filles abans que els descendents del fill.

Una vegada s'ha negat que els fills del premort estiguin cridats a cap fideïcomís, resulta evident que el document que només conté una carta de pagament de la llegítima individual de la menor pot ser atorgada per la seva representant legal sense necessitat d'autorització judicial (art. 151 CF) o consentiment de la filla, que té 17 anys (art. 153.2.a CF)

20. Resolució de 24 de novembre 2006 (DOGC núm. 4748, de 26.10.2006). Cancel·lació de censos constituïts abans de l'entrada en vigor de la Llei 6/1990, de 16 de març, dels censos

20.1. Introducció

En aquesta RDGDEJ es plantegen dues qüestions processals del recurs governatiu, a més de la qüestió de fons, la procedència de cancel·lar els dos censos que graven la totalitat d'una finca subjecta al règim jurídic de la propietat horitzontal des de 1974.

Des d'un punt de vista processal, la registradora entén que el recurs s'ha presentat fora del termini del mes des de la notificació de la qualificació, feta mitjançant fax. En aquesta matèria la DGDEJ ja s'havia pronunciat a la [Resolució 12.5.2006](#) (vegeu MARSAL 2007 b, p. 22).

Durant la tramitació del recurs, la DGDEJ es va adonar que ni la registradora ni la mateixa Direcció general s'havien adonat que el lletrat que actuava en nom dels recurrents no havia acreditat en forma autèntica la seva representació. En aplicació de l'art. 325.a LH, la DGDEJ va reclamar a l'advocat que acredités les seves facultats representatives en un termini màxim de 10 dies, durant els quals va subsanar aquest defecte de legitimació.

20.2. La cancel·lació dels censos no dividits constituïts abans de la Llei 6/1990

Cal destacar en primer lloc les diferències existents entre els dos censos la cancel·lació dels quals es demana: el titular del constituït el 1698 sobre 5 peces de terra no va presentar l'escrit de constància de vigència en els cinc anys posteriors a l'entrada en vigor de la [Llei 6/1990, de 16 de març, dels censos](#) (DT Tercera) , és a dir, abans del 17.4.1995. En canvi, el titular del cens constituït el 1873 sí que ho va fer. Per tant, és evident que el cens constituït el 1698 es va extingir l'abril de 1995, per aplicació de la DT Tercera [Llei 6/1990](#).

Tanmateix, a l'escriptura objecte de qualificació no s'invocava la DT Tercera sinó la Primera, atès que se sol·licitava la cancel·lació d'ambdós censos perquè no es varen dividir en els tres anys següents a l'entrada en vigor de la [Llei 6/1990](#). Per això, la DGDEJ analitza els nombrosos actes resolutoris del President del TSJC sobre aquesta matèria i arriba a la conclusió que la DT Primera no permetia la cancel·lació automàtica del cens instada pel censalista sense tramitar un expedient d'alliberament de càrregues, a diferència del supòsit previst a la DT Tercera. La raó és que la divisió es pot haver produït dins del termini assenyalat per la llei, malgrat que no hi hagi constància registral (FD Tercer 3.3).

Cal tenir en compte, però, que a partir de l'1 de juliol de 2007 ha vençut el termini d'1 any donat per la DT Tretzena.2 de la [Llei 5/2006, de 10 de maig, del Llibre cinquè del Codi civil de Catalunya](#) per tal que accedissin al Registre de la Propietat les divisions efectuades dins del termini previst a la DT Primera [Llei 6/1990](#). Per tant, avui ja també es poden cancel·lar tots els censos que no consten dividits en el Registre sense necessitat de l'expedient d'alliberament de càrregues, fins i tot aquells la vigència dels quals es va acreditar dins dels 5 anys següents a la [Llei 6/1990](#) (FD Tercer 3.5.; MIRAMBELL I ABANCÓ (2007), p. 348).

En el FD Quart, la DGDEJ analitza el concepte de divisió subjacent en la DT Primera [Llei 6/1990](#) (avui DT Tretzena [Llei 5/2006](#)) per determinar si inclou la constitució d'un règim de propietat horitzontal. Malgrat que en el text legal es fa referència als edificis en propietat horitzontal, la DGDEJ constata que la Llei d'inscripció, divisió i redempció de censos de 31.12.1945, ni en la versió originària ni en la reformada per la Llei 26.12.1957 fan cap referència a la propietat horitzontal, per la qual cosa arriba a la conclusió que la constitució del règim no obligava a dividir el cens. A més, la DGDEJ fa seva la doctrina continguda en l'acte resolutori del President del TSJC 27.7.1993, per la qual la constitució del règim de propietat horitzontal sobre una única finca no comporta la divisió d'aquesta, i la reforça amb la ubicació sistemàtica de la propietat horitzontal en el llibre cinquè [CCCat](#), dins de les situacions de comunitat.

“Per tant, la Llei de 1990 no podia aplicar el mateix règim sancionador per falta de divisió a les situacions que des de feia 47 anys estaven obligades a dividir, això és, les de divisió material, que a les situacions en què no hi havia aquesta obligació, això és, la constitució en règim de propietat horitzontal.” (FD Quart 4.4)

Per tot això la RDGDEJ desestima el recurs i confirma la qualificació de la registradora de la propietat.

*A. Taula de sentències citades**Tribunal Constitucional*

<i>Sala i Data</i>	<i>Ar.</i>	<i>Magistrat Ponent</i>	<i>Parts</i>
15.11.1990	RTC1990\184	Jesús Leguina Villa	<i>Crescencia c. INSS</i>

Tribunal Superior de Justicia

<i>Sala i Data</i>	<i>Ar.</i>	<i>Magistrat Ponent</i>	<i>Parts</i>
STSJC, Sala de lo Civil i Penal, 15.3.2004	RJ 2004\3723	Ponç Feliu i Llansà	<i>Francesc d'Asís M. J. c. Maria C. P.</i>
STSJC, Sala de lo Civil i Penal, 1.4.2004	RJC 2004\1514	Núria Bassols i Muntada	<i>Yalda Edelmira T.O. c. Francesc P.S.</i>

Audiència Provincial

<i>Sala i Data</i>	<i>Ar.</i>	<i>Magistrat Ponent</i>	<i>Parts</i>
SAP Lleida 25.2.2003	JUR 2003\76910	Antoni Vaquer Aloy	<i>Susana c. Lorenza, Gabino i Beatriz</i>
SAP Barcelona Sec. 16a 14.9.2004	AC 2004\2094	Enrique Alavedra Farrando	<i>Federico, Lucía, Blanca y Rosario c. Julia</i>

B. Bibliografia

Joan EGEA FERNÁNDEZ (2003), "Pensión compensatoria y pactos en previsión de una ruptura matrimonial", a *Estudios jurídicos en homenaje al Profesor Luis Díez Picazo*, Vol. III, Editorial Thomson-Civitas, Madrid p. 4551 i seg.

Santiago ESPIAU I ESPIAU (2007), "Usufructo vidual universal, legítima de los hijos menores y conflicto de intereses en la sucesión testada", *RJC 106/3*, p. 789 i seg.

Albert FONT I SEGURA (2007), "La pluralidad interna visita el reino del Derecho internacional privado", *InDret 2/2007* (www.indret.com).

José Manuel GARCÍA GARCÍA i Celestino PARDO NÚÑEZ (2007), "Concurrencia de competencias entre administración central y la Generalidad de Cataluña sobre la resolución del recurso gubernativo: la remisión del expediente por el registrador", *BSERC 128*, p. 297 i seg.

Martín GARRIDO MELERO (2005), "El hipotético conflicto entre el usufructo viudal universal y legítimas", a Jesús-Julián FUENTES MARTÍNEZ i Martín GARRIDO MELERO, *La doctrina de la Presidencia del Tribunal Superior de Justicia de Cataluña en materia de Derecho civil catalán (Recursos gubernativos 1989-2004)*, Ed. Marcial Pons, Madrid-Barcelona, p. 145 i seg.

Albert LAMARCA I MARQUÈS (2007), "Veïnatge civil, determinació del règim econòmic matrimonial i llei aplicable a la successió. Check-list i criteris d'actuació professional (2a part)", *RJC 106/1*, p. 33 i seg.

Juan José LÓPEZ BURNIOL (2000), "Art. 15-20 CF", a Joan EGEA FERNÀNDEZ i Josep FERRER I RIBA (dir.), *Comentaris al Codi de família, a la Llei d'unions estables de parella i a la Llei de situacions convivencials d'ajuda mútua*, Ed. Tecnos, p. 152 i seg.

Joan MARSAL GUILLAMET (2007), "Comentaris a les Resolucions de la Direcció General de Dret i Entitats Jurídiques", *InDret 2/2007* (www.indret.com).

Joan MARSAL GUILLAMET (2007b), "Comentaris a les Resolucions de la Direcció General de Dret i Entitats Jurídiques II", *InDret 3/2007* (www.indret.com).

Antoni MIRAMBELL I ABANCÓ (2007), "Els censos en l'actual Codi civil de Catalunya", a *RJC 106/2*, p. 337 i seg.

Lluís PUIG FERRIOL, Encarna ROCA TRÍAS (1980), *Fundamentos del Derecho Civil de Cataluña T. III/2 Derecho sucesorio catalán*, Bosch Casa Editorial, Barcelona.

Antoni VAQUER ALOY (2005), "Llegítima dels hereus i usdefruit universal: dues sentències divergents", *InDret 2/2005* (www.indret.com).

Antoni VAQUER ALOY (2006), "Atribució de la llegítima a títol d'hereu i usdefruit universal de l'herència a favor del cònjuge. Alguns arguments a favor d'una cautela compensatòria tàcita de la llegítima", a *Homenaje al profesor Lluís Puig Ferriol*, Tirant lo Blanch, Valencia, p. 2443 i seg.